

Araştırma Makalesi / Research Article

Bir Meçhul Şair ve Eseri: Dîvân-ı Ayânî

An Unknown Poet and His Work: Dîvân-ı Ayânî

Yücel ÜNLÜ AYDIN ¹

Geliş/Received: 26.07.2024

Kabul/Accepted: 21.10.2024

Öz

16. yüzyılda yaşamış, devri şairleri kadar şöhret bulamamışsa da onların şiirlerine nazireler yazmış Ayânî yazımının konusunu oluşturmaktadır. Şairin elimizde bulunan tek eseri Dîvân-ı Ayânî'dir. Bu makalede Ayânî ilim dünyasına tanıtılmıştır. İki bölümden müteşekkil makalenin birinci bölümünde biyografik kaynaklarda yer alan 16. yüzyılda yaşamış Ayânî mahlaslı şairler hakkında bilgi verilmiştir, mecmualarda yer alan Ayânî mahlaslı şairler hakkındaki veriler değerlendirilmiştir. İkinci bölümde dîvân şekil ve muhteva yönünden incelenmiştir. Dîvânın nüsha tavsifi yapılmış ve imla özellikleri örneklerle açıklanmıştır. Bu incelemeyle Ayânî'nin 16. yüzyıl şairlerinden Bâkî, Muhibbî, Emrî ve Vahdetî'ye yazdığı tahmis ve tesdisler, vesika niteliğindeki manzumeler ve nazireleriyle üzerinde durulması gereken bir şair olduğu ortaya çıkmıştır. Tespitlerimize göre Dîvân-ı Ayânî biyografik kaynaklarda adı geçmeyen Resîdî adlı şair için şu anda tek kaynak durumundadır.

Anahtar Kelimeler: 16. yy., dîvân edebiyatı, Ayânî, Dîvân-ı Ayânî

Abstract

Ayânî, who lived in the 16th century, did not find as much fame as the poets of his time, but wrote nazirs to their poems, is the subject of this article. The only work of the poet that we have is Dîvân-ı Ayânî. In this article, Ayânî is introduced to the scholarly world. In the first part of the article, which consists of two parts, information about the poets with the pseudonym Ayânî who lived in the 16th century in biographical sources is given, and the data about the poets with the pseudonym Ayânî in the collections are evaluated. In the second part, the dîvân is analysed in terms of form and content. The copy of the dîvân was analysed and its orthographic features were explained with examples. With this analysis, it has been revealed that Ayânî is a poet who should be emphasised with his tahmis and tesdis written to 16th century poets Bâkî, Muhibbî, Emrî and Vahdetî, as well as his verses and nazirs. According to our findings, Dîvân-ı Ayânî is currently the only source for the poet named Resîdî, who is not mentioned in biographical sources.

Keywords: 16th century, Dîvân literature, Ayânî, Dîvân-ı Ayânî

1.GİRİŞ

Literatürde Dîvân-ı Ayânî'yle ilgili müstakil bir çalışma bulunmamaktadır. "Beyânî-zâde Ayânî'nin Gazelleri" başlıklı makalesinde Sevgi (2015) söz konusu şairin dîvân veyahut dîvânçe tedvin edemeyen şairlerden biri olduğunu bildirmiştir. Sevgi mezkûr çalışmada, Beyânî-zâde Ayânî'ye ait Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi, Uzluk Bölümü, 504 numaralı mecmuada yer alan 47 gazel, 2 kıt'a ve 5 müfretten oluşan 262 beyit tutarındaki şiirini araştırmacıların bilgisine sunmuştur. Bu şiirlerin hiçbiri okuduğumuz dîvândaki manzumelerle aynı değildir.

¹ Öğretim Görevlisi Dr., Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Rektörlük, Türk Dili Bölümü, Ankara/Türkiye. E-posta: yunlu@metu.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0003-1465-4614>

Sevgi (2009) “Bâkî’nin Ancak’ Redifli Gazeline Yazılan Tahmis ve Tesdisler” adlı makalesinde Dîvân-ı Ayânî’de bulunan, Ayânî’ye ait tahmise yer vermiştir. Tespit ettiğimiz yazma üzerine ilgili şairle alakalı yeni bir çalışma planlarının olup olmadığını sorduğumuz Sayın Ahmet Sevgi, kendisinin yeni bir çalışma planı olmadığını ifadeyle konuyu çalışabileceğimizi söyledi. Kendilerine teşekkürü borç bilirim.

1.1. Ayânî Mahlaslı Şairler

Aynı mahlası kullanan birden fazla şairin varlığı dîvân şairlerinin kimliğini tespit ederken karşılaşılan güçlüklerden biridir. Makalemizin konusu olan Ayânî için de bu konu zorluk yaratmıştır. Tezkirelerde Ayânî/Iyânî mahlaslı 5 şair vardır. Ayânî mahlaslı şairlerin tezkirelerde örnek olarak verilen şiirleri ile Dîvân-ı Ayânî’de yer alan şiirler (Sungurhan, 2017a: 137; Kurnaz ve Tatçı 2001: II/714-716; Kılıç 2010: II/1132-11; Sungurhan, 2017b: 623) eşleşmemektedir. Tezkirelerdeki Ayânî mahlaslı şairlerin hiçbiri dîvân sahibi olarak kaydedilmemiştir. Çalıştığımız dîvânda kesin tarih bildiren manzume Ayânî’nin Eğri Kalesi’nin fethinden sonra yazdığı kasidedir. Bu nedenle yalnızca Sultan Ahmed devrinde yaşayan Ayânî mahlaslı şairlere kısaca değinmek isteriz.

Nail Tuman, Tuhfe-i Nâilî isimli eserinde iki Ayânî’den bahseder ve şiirlerinden örnekler verir:

Ayânî: Süleymân Ayânî Efendi, Manastırlı, Sultân Ahmed-i evvel devri şairlerindendir:

Gülşen-i sun’da bir gonca-i zîbâsun sen

Bâg-ı kudretde yahud lâle-i hamrâsun sen

Görinür ‘aks-i ruhun âyîne-i hâtırda

Mihr-veş zerre-i nâcîzde peydâsun sen

N’ola ger gülşen-i kûyuna irem dirse gönül

Yüzi cennet lebi kevser boyı tûbâsun sen (Kurnaz ve Tatçı, 2001: I/715)

Ayânî: Ayânî Çelebi, Bursalı, Sultân Ahmed-i evvel devri şairlerinden:

Dil mi kaldı ey perî âşüfte hâlün olmaya

Ya gam-ı zülfünle bir dem pâ-y-mâlün olmaya

Gâh la’lün ‘arz idersün gâh ruhsârün dile

Dem mi var bir vech ile ‘uşşâka âlün olmaya

Sende hatm oldı güzellik diridüm dünyâda

Mushaf-ı rûyını ‘arz eylese Hâfız-zâde (Kurnaz ve Tatçı, 2001: I/715)

Sadıkî’nin Osmanlı Şairleri Tezkire’sinde de 16. yüzyılda yaşamış ‘Iyânî mahlaslı bir şair bulunmaktadır. Hakkında şu bilgiler verilmiştir: *Rûmidür. Nâmurâddur. Bu iki beyt anuñdur:*

Aglar ümîd-i vaslile bu çeşm-i eşk-bâr

Sanur ki akça dökmek ile sayd olur nigâr (Karhan 2018: 53)

Yukarıdaki beyit Dîvân-ı Ayânî’de yoktur. Bu nedenle Dîvân-ı Ayânî’nin bu tezkiredeki mezkûr şaire ait olduğunu kesin bir şekilde ifade etmek mümkün değildir. Biyografik kaynakların yanı sıra mecmualarla ilgili güncel olarak hazırlanmış tezler tarandığında Ayânî mahlaslı şairlerin Sevgi (2015)’nin çalışmasında ve okuduğumuz dîvânda yer almayan şiirlerinin mevcudiyeti saptanmıştır. Bunlar şöyledir: Çınar (2022: 206) tezinde “Ayân[i]?” okuyuşuyla mahlastaki şüpheyi göstermiştir. Okuyuştaki şüpheyeye rağmen mecmuadaki şairlerin yaşadığı dönemleri (15-19. yy) gösteren tabloda şairi 16. yüzyıla dahil etmiştir. Çınar

(2022: 206) tezinde Ayânî'ye ait olan gazelin kafiyesi “-âr”, redifi “düşdükçe”dir. Eraslan (2017: 242)'in tezindeki Ayânî mahlaslı şairin gazelinin kafiyesi “-ek”tir. ‘İyânî mahlasının geçtiği bir başka tez çalışması Akto (2016)’ya aittir. Akto (2016: 256)’nun tezinde ‘İyânî’ye ait “-âb” kafiyeli bir gazel bulunmaktadır. Altın (2017:350)’in çalışmasında yer alan gazelin ise kafiyesi “-â” redifi “ile”dir.

1.2. Dîvân Sahibi Ayânî Hakkında Değerlendirmeler

Çalıştığımız eserde, tezkirelerde adı geçen Ayânî mahlaslı şairlere ait biyografik bilgileri doğrulayacak herhangi bir kayda rastlanmamıştır. Dîvân-ı Ayânî’de şairin kimliğiyle ilgili ayırt edici bir bilgi verilmemiştir. Eserde şairin yaşadığı dönemi belirlememizi sağlayan manzumenin başlığı Eğri Kalesi’nin fethi için yazılan “Kasîde Berây-ı Feth-i Hısâr-ı Eğri vü Vasf-ı Pâdişâh-ı ‘Âlem-penâh” (vr. 49b)’tır. Eğri Kalesi’nin 1596’da Sultan III. Mehmed tarafından fethedildiği bilinmektedir. Bu durumda Ayânî’nin Sultan III. Mehmed dönemi 1595-1603)’inde yaşadığı ve 16. yüzyıl şairi olduğu sonucuna varabiliriz.

Eserin yazıldığı ve şairin yaşadığı dönemi doğrulamamızı sağlayan bir başka manzume yazmada 60b’deki kasidedir. Bu kaside I. Ahmed’in tahta çıkışı için yazılmış bir cülusiyedir. I. Ahmed babası Sultan III. Mehmed’in vefatı üzerine 21 Aralık 1603’te tahta geçmiştir. Bu bilgiler doğrultusunda Ayânî’nin 1603’te de hayatta olduğu çıkarımı yapılabilir. Bu bilgilere göre Ayânî, Sultan III. Mehmed ve I. Ahmed devri şairlerindedir. Ayânî’nin dîvânında Sultan III. Mehmed’in tahta çıkışını haber veren bir şiiri (vr. 44b) de bulunmaktadır.

Ayânî’nin yaşadığı zaman aralığını doğrulayan diğer veriler dîvânda adı geçen ve kimliği bilinen şairlerdir. Ayânî, Dîvânı’nda Bâkî (vr. 4a) ve Muhibbî (vr. 5a)’nin birer şiirini tahmis etmiştir. Yine bu yüzyılın önemli simalarından Emrî (vr. 45b) ve dîvân sahibi bir şair olan Vahdetî (vr. 52b)’yi tahmisi bulunmaktadır. Dîvânda yer alan kimliği tespit edilmiş şairlerin yaşadıkları zaman aralığı veya ölüm tarihleri göz önünde bulundurulursa en erken dönem şairi Muhibbî (ö.1566), en geç dönem şairi Bâkî (ö.1600)’dir. Bu veriler ışığında Ayânî’nin 16. yüzyılın ikinci yarısında yaşadığı sonucuna ulaşılabılır. Dîvânda şiirine tahmis yazılan, tezkire ve mecmualarda adına rastlanmayan şair ise Resîdî’dir. Yeni çalışmalarla şairin kimliğine ve başka şiirlerine ulaşmayı umuyoruz.

2. METODOLOJİ

Bu çalışma nitel araştırma yöntemi kullanılarak yapılmıştır. Çalışmada Doküman analizi tekniği uygulanmıştır. Çalışmada veri toplamak için metin analizi tekniğinden yararlanılmıştır. Ayânî Dîvânı’nın bilinen tek nüshası okunarak transkribe edilmiştir. Elde edilen metin kaynak olarak kullanılmıştır. Dîvân, bilim dünyasına tanıtılmıştır. Ayânî mahlaslı şairlerle ilgili makale, doktora ve yüksek lisans tezlerinden istifade edilmiştir.

Ayânî mahlasının geçtiği tezkireler tarandı. Tezkirelerde verilen örnek şiirler okuduğumuz dîvândaki şiirlerle karşılaştırıldı, birbirinin aynısı olan şiir tespit edilmedi Tezkirelerde dîvân sahibi olarak kaydedilen Ayânî mahlaslı bir şair olmadığı görüldü. Ayânî mahlaslı şairlerin yer aldığı tezler tarandı. Dîvândaki şiirlerle karşılaştırıldı, birbirinin aynısı olan şiir tespit edilmedi. Dîvândaki culusiye ve kasidelerin muhtevâsından yararlanılarak Ayânî’nin 16. Yüzyılda Sultan III. Mehmed ve Sultan I. Ahmed döneminde yaşadığı mürettep bir dîvân tertip ettiği tespit edildi. Tezkirelerde adı geçmeyen bir şair olan Resîdî’ye ait bir şiir tespit edildi.

Dîvân sahibi Ayânî’nin Tuhfe-i Naili’de veya Sadıkî’nin Osmanlı Şairleri Tezkiresi’nde adı geçen Ayânî olması muhtemeldir. Dîvânın -varsa- başka nüshalarının tespiti Dîvân-ı Ayânî’deki şiirlerin tenkidi ve şairin kimliğinin tespitini sağlayacaktır.

2.1. Etik Kurul Onayı

Bu araştırmanın kavramsal çerçevesinin hazırlanması, verilerin toplanması, verilerin analizi ve yorumlanması aşamalarının tamamında etik kurallara uygun hareket edilmiştir. Karşılaşılabilecek tüm etik ihlallerde ANKAD Dergisi Yayın Kurulunun hiçbir sorumluluğu bulunmamaktadır. Tüm sorumluluk yazarlara aittir. Bu çalışmanın ANKAD Dergisi dışında herhangi bir akademik yayın ortamına değerlendirme için gönderilmemiş olduğunu taahhüt ederim. Yapılan bu çalışmada “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi” kapsamında uyulması belirtilen tüm kurallara uyulmuştur. Yönergenin ikinci bölümü olan “Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler” başlığı altında belirtilen eylemlerden hiçbiri gerçekleştirilmemiştir. Bu çalışmada kamuya açık bir kaynak olan Ayânî Dîvânı taranarak tahlil edilmiş ve *doküman analizi* tekniği kullanıldığı için etik kurul izni gerektirmemektedir.

3. DÎVÂN-I AYÂNÎ’NİN TANITIMI

3.1. Nüsha Tavsifi

Dîvân, Süleymaniye Kütüphanesi Hüsrev Paşa koleksiyonunda 00548 numarada “Dîvân-ı Ayânî” adıyla kayıtlıdır. 74 yapraktan oluşmaktadır. Her varakta reddade bulunmamaktadır. Esere sayfa numaraları sonradan eklenmiştir. 3b numaralı varaktaki reddade 4a ile uyuşmamaktadır. Dîvânın ebadı 195x130-150x75 mm olarak kayıtlıdır. Dîvânî hatla yazılmıştır. Yazı karakterinde herhangi bir değişiklik olmamıştır. Hareke kullanılmamıştır. Mürekkep rengi siyahtır. Renkli yazı kullanılmamıştır. Her varak çift sütundan oluşmaktadır. Pek çok sayfada derkenar olarak yazılmış Ayânî’ye ait şiirler bulunmaktadır.

3.2. İmla Özellikleri

Dîvân-ı Ayânî dîvânî kırması yazı çeşidi ile yazılmıştır. Eserde istinsah kaydı bulunmamaktadır. Eserin imlası genel olarak özenlidir, yazıldığı dönemin özelliklerini yansıtmaktadır. Dikkat çeken bazı özellikleri şunlardır:

Dîvân harekesizdir. İkiz ünsüz içeren kelimeler şedde ile gösterilmiştir: kulle (قُلَّة -vr. 1b), sarrâf (صَرَاف -vr. 49b). Şeddenin kullanılmadığı: terahhum (ترحم -vr. 25b), yanlış kullanıldığı örnekler de vardır: vuslatda (وصلتده -vr. 1b), gitdi (گتدی -vr. 1b) gibi.

Türkçe kelimelerin ilk hecesindeki ünlüler kimi zaman yazılmış kimi zaman yazılmamıştır: ko (قو -vr. 59), koma (قمه -vr. 11a)

Vezin gereği ünlü düşmesine uğrayan kelimeler vezne uygun yazılmıştır: nice itsün/ ni’citsün (نجستون -vr. 9b), senüñ için/senüñçün (سنکچون -vr. 34b).

Ekler Eski Anadolu Türkçesi özelliklerine uygun yazılmıştır: hadsüz (حذسوز -vr. 31b), baglu (بغلو -vr. 5a), devşürme (دوشورمه -vr. 10b).

İzafet kesresi içeren tamlamalar imla kurallarına uygun yazılmıştır: dil-i meyyâl (دل میال vr. 8a), kubbe-i firûze (قبه فیروزه -vr. 11a), ‘adû-yı kîne-bâz (عدوی کینه باز -vr. 3b)

3.3. Mükerrer Yazılan Şiirler

Dîvânda yer alan 13 gazel iki defa yazılmıştır. Bunlardan 11’i farklı varaklarda 2’si aynı varakta tekrar edilmiştir:

Vr. 31a’daki ol yüri redifli gazel vr. 34b’de,

Vr. 29b’deki -ûb kafiyeli -dan gayrı redifli gazel vr. 30’da,

Vr. 29a’daki -ül kafiyeli -e düşüdi redifli gazel vr. 37b’de,

Vr. 19a’daki -âh kafiyeli -ı görür didelerim redifli gazel vr. 40b’de,

Vr. 37a'daki -an kafiyeli -duram gibi redifli gazel vr. 42b'de

Vr. 40b'deki -a kafiyeli ikide bir redifli gazel vr. 45a'da

Vr. 42a'daki -ay kafiyeli gazel vr. 43a'da,

Vr. 57a'daki -ib kafiyeli gazel vr. 57b'de,

Vr. 60a'daki -or kafiyeli gazel vr. 60b'de,

Vr. 60b'deki -ül kafiyeli imişsen redifli gazel vr. 62a'da,

Vr. 60a'daki -r kafiyeli sorar mısın redifli gazel vr. 61b'de

Vr. 16a'da der-kenarda yazılan -âl kafiyeli gazel vr. 67b'de mükerrer yazılmıştır.

Bu şiirler muhtemelen unutulduğu için tekrar edilmiştir. Mürekkep dağıldığından olsa gerek yeniden yazılan bir şiir daha vardır:

Vr. 69b'deki -ân kafiyeli -ı redifli gazel, vr. 69b'de de yazılmıştır.

3.4. Derkenar Şiirler

Dîvânda 58 şiir sayfa kenarlarına yazılmıştır. Bu şiirlerin nazım şekillerine göre dağılımı şu şekildedir: Dîvânda 54 gazel, 3 kıt'a ve 1 muhammes der-kenar olarak yazılmıştır.

3.5. Dîvânın Muhtevası

3.5.1. Şiir sayısı

Dîvân-ı Ayânî'de 441 gazel, 23 kıt'a, 5 kaside, 5 tahmis, 2 müseddes, 2 tesdis, 5 muhammes, 2 matla, 2 müsemmen, 2 terci-bend bulunmaktadır. Toplam manzume sayısı 489'dur.

3.5.2. Dîvânda Adı Geçen Şairler

Dîvânda adı geçen şairler sırasıyla şunlardır: Bâkî (ö. 1600), Muhibbî (ö. 1566), Emrî (ö. 1575), Vahdetî (ö. 1598)ve Resîdî (ö?)'dir.

3.5.3. Nazım Şekilleri ve Türleri

3.5.3.1. Gazel

Divân-ı Ayânî'de yer alan 441 gazelden 439'u Türkçe, 1'i Farsça (vr. 23), 1'i Arapça (vr. 27)'dir.

20b'de der-kenarda bulunan gazelin başlığı "Mîrzâ Efendi berây-ı kutbu'l-'ârifîn"dir. Ayânî'nin mezkûr şiirde ilim ve marifetiyle zamanın önde gelen din âlimlerinden biri olarak medhedilen Mîrzâ Efendi'nin kimliğini tespit için kanıtlayıcı bir veri yoktur.

Ayânî'nin der-kenar olarak yazdığı başlığı olan manzumelerden biri de naziredir. (vr. 7a). Alt alta yazılmış iki gazelin kafiye (-âk) ve redif (-imüz), vezin (fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün), eda ve üslup özellikleri ortaktır. Şairin kendi şiirine aynı vezin ve kafiyeyle yazdığı şiire nazire denip denemeyeceği tartışmaları günümüzde devam etmektedir. Burada şairin "nazîre" başlığı kullanması göz önünde bulundurulmalıdır. Köksal (2006: 87) bu tür metinlerin amacını şairin yeni ve kendince güzel bulduğu zemini yaygınlaştırma gayreti olarak açıklar. Dîvânda başlığı olan sayılı manzumeden birinin nazire olması bunun göstergesidir.

Ayânî'nin döne döne redifli bir gazeli (vr. 27b) vardır. Horata (1997: 98)'nın verdiği bilgiye göre Necâtî Bey'in döne döne redifli gazeline 17 nazire yazılmıştır. Ayânî'nin şiiri kafiye ve üslup farkı nedeniyle Necati Bey'e nazire değildir. Ayânî edebiyat tarihinin rağbet gören rediflerini tercih etmiş denilebilir.

Ayânî bir gazelinde ilim ve irfanda Hz. Ali'nin aynısı olduğundan bu yana üslup atının da düldülden farkı kalmadığını belirtir:

‘İlm ü ‘irfânda ‘Ayânî olalı ‘ayn-ı ‘Ali

Rahş-ı tab’ı ya nice fark olunur düldülden (vr. 47a)

Aynı tesiri başka beyitlerde de görmek mümkündür:

Çâr yârun himmet-i ‘âlîleridür her zamân

Feyz-i hakkı kim ‘Ali-yi Murtazâdan isterem (vr. 47b)

Ayânî bir gazelinde Sultan Mehmed'in tahta çıkışını haber verir, bu vesileyle padişahı metheder:

Miyân-ı yâre tolaşdum ulaşdum zülfi pür-çîme

Kesüp mârın visâl-i gencini dün der-miyân itdi

Cülûs itdi ‘adâlet tahtına Sultân Mehemed dün

Sıyup kâfir çerîsin ‘adl ile emn ü amân itdi (vr. 44b)

Gazelde geçen dün kelimesi vesika ile metnin yazıldığı tarihi gün ay ve yıl olarak belirlememizi sağlar. Emecen (2003: 408) Sultan III. Mehmed'in tahta çıkış tarihi ve merasimiyle ilgili şu bilgileri aktarır: “*Babasının 15-16 Ocak 1595 gecesi vefatı haberini alan Şehzade Mehmed, yanında Lala Mehmed Bey olduğu hâlde Mudanya İskeleye'ne geldi ve oradan bir kadirge ile 27 Ocak Cuma günü İstanbul'a ulaştı. Padişahın saraya gelmesiyle hemen cülûs ve biat merasimi yapıldı. O gün cuma hutbesinde babasının öldüğü ve yerine kendisinin geçtiği ilan edildi, adına hutbe okundu*”. Bu kayıttan istifadeyle mezkûr gazelin 28 Ocak 1595'te Cumartesi günü yazıldığı sonucuna ulaşılır.

Ayânî'nin Bâkî'yle ortak redifler içermese de üslup benzerliğiyle dikkat çeken gazelleri bulunmaktadır. Ayânî'nin aşağıda yekavaz gazelindeki tekrar kullanımını Bâkî'yi hatırlatmaktadır:

Kimi ‘uryân kimi giryân kimi nâlân halkun

Kimi şadân kimi cânân kimi sultân halkun (vr. 13b)

Bâkî'nin gazelindeki matla budur:

Hâl-i ‘âlem ezeli böyle perîşân ancak

Kimi handân kimi giryân kimi nâlân ancak (Küçük 1994: 182).

Dîvânda müstakil bir başlıkla nazire olarak adlandırılmamış olsa da Ayânî'nin kanaatimizce Bâkî'ye nazire olarak yazdığı bir gazeli daha bulunmaktadır. İki gazelde vezin (mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün), kafîye (-âr), redif (-ı görsünler) ölçütleri bakımından ortaklık bulunmaktadır. İki manzume de beş beyitten oluşmakta, tema ve üslup bakımından birbiriyle örtüşmektedir; -ı görsünler redifiyle pekiştirilen durum güzel olan sevgiliyi yüceltme veya methedilen bir durumu başkalarınca -rekabet oluşturacak şekilde- görünür duruma getirmedir.

Bâkî gazelinin maktasında sevgilinin gül yanağını ve servi boyunu göstermesini, herkesin bu güzelliği imrenerek görmesini ister:

Açıl bâgun gül ü nesrîni ol ruhsârı görsünler

Salın serv ü sanavber şîve-i reftârı görsünler (Küçük, 1994: 97)

Ayânî'nin şiiri de benzer bir imrenmeyi teşvik içerir. Sevgilinin kıl gibi ince beli için yazdığı şiirlerin sevgilinin âdeta gayb olan ağzı hakkında söylediği nükteli sözlerin başkalarının görülmesini ister:

Hayâl-i mû-miyânun itdügüm eş 'ârı görünsünler

Dehânun nüktesinde gaybdan ahbârı görünsünler (vr. 8a)

3.5.3.2. Kaside

Dîvân-ı Ayânî'de yer alan 5 kasideden 1'i münacat (vr. 1b), 1'i naat (vr. 3a), 1'i Eğri Kalesi'nin fethi için yazılmış manzume (vr. 49b), 1'i culusiyye (vr. 60b)'dir.

Kasidelerden birinin bulunduğu sayfada (vr. 3a) yer alan reddadede ("şehâ" kelimesi) müteakip sayfada yoktur. Diğer kasideler tamamlanmıştır.

Ayânî'nin naat türündeki kasidesinin 1-3. beyitleri şunlardır:

Ey ma'den-i risâlet ey zübde-i peyâmbur

Ey sâhib-i beşâret ey enbiyâya server

Ey şâh-ı kâbe kavseyn ey vâsıl-ı ev ednâ

Ey menba'-ı hitâbet ey pâdişâh-ı 'asker

Ey mûcib-i dü 'âlem ey âferîneş-i âdem

Ey mazhar-ı Hudâ hem ey hâtem-i peyâmbur

Eğri Kalesi'nin fethi Osmanlı tarihinde bir dönüm noktasıdır. Eğri Kalesi, Sultan III. Mehmed 12 Ekim 1596 tarihinde fethedilmiştir.

Bu önemli fetih, Dîvân-ı Ayânî'de Kasîde Berây-ı Feth-i Hisâr-ı Eğri ve Vâsıl-ı Pâdişâh-ı 'Âlem-penâh (vr. 49b) başlıklı manzumeyle yer bulur. Kaside kalenin fatihi Sultan III. Mehmed'e övgü içerir:

Kimdür ol pâdişeh-i memleket ü heft iklîm

Hân Mehmed ki gazâ-güster-i gâzî-i cihân (vr. 50a)

Sultan I. Ahmed, babası Sultan III. Mehmed'in vefatı üzerine 21 Aralık 1603'te tahta geçmiştir. Şair, I. Ahmed için yazdığı cülusiyyeyi muhtemelen 1603'te padişaha sunmuştur. (vr. 60b)

3.5.3.3. Tahmis

Ayânî'nin irtibatla bulunup beğendiği şairleri tespit etmemizi sağlayan en önemli manzumeler tahmisleridir.

Dîvân-ı Ayânî'de yer alan 5 tahmisten birincisi Tahmîs Berây-ı Bahâr-ı 'İşret-engîz (vr. 41a) başlığını taşımaktadır. Son bendinde hangi şairin tahmis edildiği bilgisi bulunmamaktadır.

İkinci tahmisin başlığı Tahmîs-i Bahâriyye (vr. 42a)' dir. Birinci bendi şudur:

Gülşenün her cânibi gör nev-bahâr olmuş durur

Her gül-i zîbâ dilâ bir gül- 'izâr olmuş durur

Câm-ı bâdeyle çemen bir lâle-zâr olmuş durur

Serv-i bâlâ bezm-i meyde der-kenâr olmuş durur

Bâg u râgun seyrin it geşt ü güzâr olmuş durur

Üçüncü tahmisin başlığı Tahmîs-i 'Ayânî Gazel-i Emrî (vr. 45b)'dir. Birinci bendi şöyledir:

Kadd-i dil-cûyuna 'uşşâk sanavber dirler

Ten-i nâzükterüne dahi semen-ber dirler

Başdan ayaguna sana ruh-ı musavver dirler

Ehl-i diller leb-i şîrinüne şeker dirler

Lebün içre sözüne kand-i mükerrer dirler

Bu manzume 16. Yüzyıl şairi Emrî (ö. 1575)'nin dîvânında yer alan 148 numaralı gazelin (Saraç, 2002: 105, 106) tahmisidir.

Dördüncü tahminin başlığı Tahmîs-i 'Ayânî Gazel-i Vahdetî'dir. Vahdetî (ö. 1598) Öztürk tarafından (2006: 1) 17. yüzyıl şairi olarak belirtilmişse de ölüm tarihi esas alındığında Ayânî'yle çağdaş bir 16. yüzyıl şairidir. Bektaşî şairi olan Vahdetî, Fazlullah Hurufî'nin görüşlerini benimsemiş, bunu da şiirlerine yansıtmıştır. Özellikle Hurufilik görüşünü işlediği şiirleri öğretici niteliktedir. (Öztürk, 2006: 15). Ayânî Bektaşî şiir geleneğine beğenisini Vahdetî'nin dîvânındaki 71 numaralı gazeli (Öztürk, 2006: 89) tahmis ederek dile getirir.

Beşinci tahminin başlığı Tahmîs-i 'Ayânî/Gazel-i Resîdî'dir. Resîdî mahlaslı şairle ilgili olarak yaptığımız literatür taramasında biyografisi veya şiirleriyle ilgili herhangi bir kayda ulaşamadık. Kimlik tespitiyle ilgili çalışmalarımız devam etmektedir.

3.5.3.4. Müseddes

Dîvân-ı Ayânî'de 2 müseddes bulunmaktadır. Birinci müseddes (vr. 4a)'in içeriği padişaha övgüdür. İkinci tesdis (vr. 4b)'in içeriği nasihattir.

3.5.3.5. Tesdis

Dîvân-ı Ayânî'de 2 tesdis bulunmaktadır. Birinci tesdis Bâkî (ö. 1600)'nin dîvânında yer alan 238. gazele (Küçük, 1994: 182) yazılmıştır. Birinci bendi budur:

Sâkiyâ kimisi mey-hânedede şâdân ancak

Kimi bir verd-i ruh-ı yâr ile handân ancak

Kimi pervâne-i pür-şem'-i şebistân ancak

Kimisi genc-i gam-ı 'aşk ile giryân ancak

"Hâl-i 'âlem ezeli böyle perîşân ancak

*Kimi giryân kimi 'uryân kimi nâlân ancak"*²

İkinci tesdis 16. yüzyıl şairi Muhibbî (ö. 1566)'nin 3406 numaralı gazeli (Yavuz ve Yavuz, 2016: 1676)'ne yazılmıştır.

3.5.3.6. Muhammes

Dîvân-ı Ayânî'de 5 muhammes yer almaktadır Bunlardan birincisi nefse uymamak konusunda öğütler içermektedir. Birinci bendi aşağıdadır:

Hak yolına nen var ise turma bezl eyle hemân

Böyledür râh-ı sehâvet ey civân-merd-i cihân

Oldun ise bezm-i 'işretgâh-ı dilde kâmrân

² Baki dîvânı'nda bu mısra : "Kimi handân kimi giryân kimi nâlan" ancak şeklinde geçmektedir.

Reşk ider erbâb-ı hâlet zümre-i pîr ü civân

Yâdigâr-ı kurb-ı 'irfâna irüp bul iktirân

İkinci muhammes (vr. 5b) de nefisle ilgili didaktik bir manzumedir. Üçüncü muhammes vr. 40b'dedir. Diğer manzumeler art arda yazılmış iki müzdeviç muhammestir. (vr. 71a, vr. 71b).

3.5.3.7. Kıt'a

Dîvân-ı Ayânî'de 23 kıt'a bulunmaktadır. Kıt'aların 19'u alt alta olacak şekilde (vr. 38b-39b) ve kıt'a başlığıyla verilmiştir, biri Farsçadır. Diğer kıt'alar vr. 16b ve vr. 17b'de der-kenârda ve vr. 48b'de kayıtlıdır.

İki kıt'a örneği şöyledir:

Ey gönül gel cihânda 'uzlet kıl

Diler isen bugün felâh u necâh

Giceler hâb-ı gafleti terk it

Diler isen ola visâl-i sabâh (vr. 39a)

Nazar it cümle 'âleme yeksân

Her kişiyi gör nice Hızr anla

Her günü 'ıyd ile bilüp nevrûz

Yürü her bir giceyi Kadr anla (vr. 39a)

3.5.3.8. Müsemmen

Dîvân-ı Ayânî'de iki müsemmen bulunmaktadır. Birincisinin başlığı "Berây-ı hasb-i hâl-i dehr-i dîn müsemmen-i pür-dürr-i meknûn" (vr. 39b)'dur.

İkinci müsemmenin başlığı Müsemmen Berây-ı 'Aşk (vr. 41b)'tır. İlk bendi şöyledir:

Açar âyine-i kalbünü dilâ 'aşk-ı civân

Oldı mirât-ı Hudâ 'âşık-ı sâdık ey cân

Ya mecâzî ya hakîki ne ise bul her ân

İki 'âlemde dilersen bulasın emn ü amân

'Aşkı eglence idüp gayrıyı kon ey merdân

'Aşkdan gayrı cihânda ne görünür her ân

'Aşk-ı Leylâda işitdüm dir idi Kays hemân

Cezbe-i 'aşkla ma'lûm olur yahşi yamân

3.5.3.9. Terci Bend

Dîvân-ı Ayânî'de 2 terci-bend bulunmaktadır. Birincinin başlığı Terci'-Bend Berây-ı Ahvâl-i Cihân Velehu'dur. Birinci bendi aşağıdadır:

Dehr-i dündan niçe bin ehl-i keremler geçdi

Ehl-i diller ne safâ sürdi ne demler geçdi

Gam-ı dehre tutulup kalma ne gamlar geçdi

Bezm-i meyde niçe sâzende nagamlar geçdi

Kalması bâki elemeler ne elemeler geçdi

Sitem-i hicrle kalma ki sitemler geçdi

Sâzlar nagme kılup zir ile bâmlar geçdi

İçilüp niçe sebûlar nice humlar geçdi

Sâkiyâ câm-ı Cemi sun niçe Cemler geçdi

Devr idüp câm-ı felekler niçe demler geçdi (vr. 40a).

Verilen ilk bent, matla tarzında kafiyeli olduğu için bu şiir "mütekerrir muaşşer"dir. Burada "terci" kelimesi mütekerrir mısraları ifade etmektedir. Diğer terci-bend vr. 55b'dedir.

4. SONUÇ

Süleymaniye Kütüphanesi 584 numarada kayıtlı olan Dîvân-ı Ayânî 16. yüzyıl'da Sultan III. Mehmed ve I. Ahmed döneminde yaşamış olan Ayânî'ye aittir. Dîvânda şairin eğitimi veya mesleğiyle ilgili herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır.

489 manzume içeren Dîvân-ı Ayânî hacimli bir eserdir. Eserdeki manzumelerin %90'ı gazeldir. Dîvânın %10'u kıt'a, kaside, tahmis, muhammes, müseddes, tesdis, müsemmen terci-bend ve matladan müteşekkildir. Dîvândaki şiirlerin %12'si der-kenar olarak kaydedilmiştir. Eski Anadolu Türkçesinin dil ve imla özelliklerini taşıyan metinde imla istikrarlıdır. Eser kaynaklarda adı geçmeyen Resîdî adlı şair için tek kaynak durumundadır.

Bu çalışma sonucunda Ayânî'nin yaşadığı dönemin birinci derece şairlerinden Bâkî (ö. 1600), Muhibbî (ö. 1566)'nin şiirine tesdis, Emrî (ö. 1575), Vahdetî (ö. 1598)ve Resîdî (ö?)'nin şiirine tahmis yazdığı tespit edilmiştir.

KAYNAKÇA

Akto, T. (2016). *Atatürk kitaplığı belediye yazmaları K.000007 numarada kayıtlı bir şiir mecmû'ası (transkripsiyonlu metin-inceleme)*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Altın, D. (2017). *Mevlânâ müzesi kütüphanesindeki 2456 numaralı şiir mecmuası (inceleme-metin)*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Çınar, M. (2022). *Milli Kütüphane 06 Hk 3769 numaralı şiir mecmuası ve Mestap'a göre muhteva tablosu*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Dîvân-ı Ayânî. Süleymâniye Ktp. (Hüsrev Paşa) No: 584.

Emecen, F. (2003). Mehmed III. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, c. 28, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yay., s. 407-413.

- Eraslan, S. (2017). *İstanbul araştırmaları enstitüsü kütüphanesindeki řr 87 numaralı şiir mecmuası (inceleme, metin ve MESTAP'a göre tasnifi)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Karhan, A. R. (2018). *Sâdıķı'nın osmanlı şairleri tezkiresi (inceleme-metin transkripsiyon)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Arel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul
- Kılıç, F.(hızl.) (2010). *Âşık Çelebi Meřâ'iru'ř-řu'arâ (İnceleme-Metin)*. C. III, İstanbul: İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Yay.
- Köksal, M. F. (2018). *Sana benzer güzel olmaz*. Ankara: Akçağ Yay.
- Kurnaz, C & Tatçı, M. (hızl.) (2001). *Tuhfe-i Nâilî I-II*. Ankara: Bizim Büro Yay.
- Küçük, S.(hızl.) (1994). *Bâķi dîvânı*. Ankara: TDK Yay.
- Saraç, M. Y. (hızl) (2002). *Emrî dîvânı*. İstanbul: Eren Yay.
- Sevgi, A. (2009). Bâķi'nin "ancak" redifli gazeline yazılan tahmis ve tesdisler. *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*. 39 (385-393).
- Sevgi, A. (2015). Beyânî-zâde Ayânî'nin gazelleri. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*. 34, 89-122.
- Sungurhan, A.(hızl) (2017a).Beyânî. *Tezkiretü'ř-řu'arâ*. <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/55835,beyani-tezkiresipdf.pdf?0> Eriřim Tarihi: 03/07/2024.
- Sungurhan, A.(hızl) (2017b). Kınalı-zâde Hasan Çelebi. *Tezkiretü'ř-řu'arâ*. <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/55834,kinalizade-hasan-celebipdf.pdf?0> Eriřim Tarihi: 03/07/2024.
- Öztürk, Y. (2006). *17. yüzyıl şairlerinden Dimetokalı Vahdetî'nin Dîvânı'nın tenkitli metni*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü: İstanbul.
- Yavuz, K. & Yavuz, O.(hızl) (2016). *Muhibbî dîvânı*. 2 cilt. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı.

Research Article

Bir Meçhul Şair ve Eseri: Dîvân-ı Ayânî

An Unknown Poet and His Work: Dîvân-ı Ayânî

Yücel ÜNLÜ AYDIN

EXTENDED ABSTRACT

Introduction

In classical Turkish poetry, there are many poets who are called local classics along with the first degree famous poets. The patronage of poets in the Ottoman Empire encouraged poets. Ayânî, who lived in the 16th century, did not find as much fame as the poets of his time, but wrote nazırs to their poems, is the subject of our article. The only work of Ayânî that we have is Dîvân-ı Ayânî. In this article, Ayânî is introduced to the world of science. In the first part of the article, information about the poets with the pseudonym Ayânî who lived in the 16th century is given. In the second part, the dîvân is analysed in terms of form and content. There is no independent study on Dîvân-ı Ayânî in the literature. In his article titled ‘Beyânî-zâde Ayânî'nin Gazelles’, Sevgi (2015) stated that the poet in question was one of the poets who could not compile a dîvân or a dîvânçe. In the aforementioned study, Sevgi presented 262 couplets of Beyânî-zâde Ayânî's poems, consisting of 47 ghazals, 2 stanzas and 5 müfret, in the mecmûa numbered 504 in the Konya Regional Manuscript Works Library, Uzluk Section, for the information of researchers. None of these poems matched the verses in the dîvân we read. Sevgi (2009) in his article titled ‘Tahmis and Tesdisler Written for Bâqî's “However” Redifli Gazel’ included the tahmis of Ayânî in Dîvân-ı Ayânî. Mr. Ahmet Sevgi, whom we asked whether they have a new study plan related to the poet on the manuscript we identified, stated that he did not have a new study plan and said that we could study the subject. I owe them a debt of gratitude. Our article is the pioneering article of the work we designed as a book study in a broad sense. We would like to take this opportunity to inform the public that Dîvân-ı Ayânî will be published by us as soon as possible.

Methodology

This study was conducted using qualitative research method. In the study, text analysis technique was used to collect data. The only available copy of Ayânî Dîvân was read and transcribed. The text obtained was used as a source. Articles, doctoral and master's theses on poets with the Ayânî pseudonym were also used.

Obtained Data

The tezkires in which the pseudonym Ayânî was mentioned were scanned. The sample poems given in the tezkires were compared with the poems in the dîvân we read, no identical poems were found. It was seen that there was no poet with the pseudonym Ayânî recorded as the owner of a dîvân in the tezkires. Theses on poets with the pseudonym Ayânî were scanned and compared with the poems in the dîvân, no identical poems were found. Based on the content of the culusiye and qasida in the dîvân, it was determined that Ayânî lived during the reigns of Sultan Mehmed III and Sultan Ahmed I in the 16th century and organised a complete dîvân. A poem belonging to Resîdî, a poet not mentioned in the tezkires, was identified.

Dîvân-ı Ayânî, which is registered in the Süleymaniye Library, number 584, belongs to Ayânî, who lived during the reigns of Sultan Mehmed III and Ahmed I in the 16th century. There is no information about the poet's education or profession.

Introduction of Divân-ı Ayânî

The dîvân is registered under the name Divân-ı Ayânî in the Süleymaniye Library Hüsrev Paşa collection, number 00548. It consists of 74 leaves. There is no reddade on each leaf. Page numbers were added to the work later. The reddade on leaf 3b does not correspond to 4a. The size of the dîvân is recorded as 195x130-150x75 mm. It is written in dîvâni calligraphy. There has been no change in the typeface. No gestures were used. The ink colour is black. Coloured writing is not used. Each leaf consists of double columns. There are poems of Ayânî written in marginalia on many pages.

Conclusion

Dîvân-ı Ayânî, which is registered in the Süleymaniye Library, number 584, belongs to Ayânî, who lived during the reigns of Sultan Mehmed III and Ahmed I in the 16th century. There is no information about the poet's education or profession.

Containing 489 verses, Dîvân-ı Ayânî is a voluminous work. Ninety percent of the verses in the work are ghazals. 10% of the dîvân consists of stanzas, qasida, tahmis, muhammes, museddes, tesdis, musemmen terci-bend and matlad. 12% of the poems in the dîvân are recorded as derkenar. The spelling is consistent in the text, which has the language and spelling features of Old Anatolian Turkish. The work is the only source for the poet named Resîdî, who is not mentioned in the sources.

It is possible that Ayânî, the owner of the dîvân, is the Ayânî mentioned in Tuhfe-i Naili or Sadîkî's Tezkiresi of Ottoman Poets. The identification of other copies of the dîvân, if any, will enable the criticism of the poems in Dîvân-ı Ayânî and the identification of the poet.